

ks. mgr lic. Seweryn Wąsik SJ

specjalność: teologia życia duchowego

Streszczenie pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem
ks. prof. dra hab. Stanisława Urbańskiego
pt. Formacja duchowa chrześcijanina w rekolekcjach
kardynała Carlo Marii Martiniego

Przedmiotem rozprawy jest przykład posoborowej odnowy Kościoła, która miała dokonać się dzięki mocy Słowa Bożego. Kardynał Carlo Maria Martini (1927-2012) opracował i praktykował formację duchową skierowaną do każdego chrześcijanina. Martini dokonał szczęśliwego połączenia słowa Bożego z duchowością ignacjańską. Z jednej strony wprowadzał w rekolekcje dziedzictwo modlitwy opartej na słowie Bożym, z drugiej wykorzystał sprawdzone przez niespełna pięć wieków intuicje duchowe św. Ignacego, zaczerpnięte z książeczki *Ćwiczeń duchownych* (1548 r.). Połączenie tych dwóch komponentów zadecydowało o popularności i efektywności formacji duchowej jego rekolekcji. Martini wykorzystał treści dobrze znane w wielowiekowej historii modlitwy Kościoła, ale połączył je w nową kombinację. Jego zdaniem konieczna była pewna zmiana w dawaniu rekolekcji ignacjańskich, które pod względem formy dostosował do wyzwań, z jakimi zmagają się uczeń Jezusa żyjący na przełomie XX i XXI wieku. Dla Martiniego takimi wyzwaniami współczesności były: sekularyzacja, kult subiektywizmu, negacja autorytetów, konsumpcjonizm, relatywizm moralny, negacja Kościoła oraz przeszkody ideologiczne i religijne w przyjęciu słowa Bożego.

Praca składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy podejmuje zagadnienie natury rekolekcji jako środka formacji duchowej. Wyjaśnione są w nim kwestie dotyczące natury rekolekcji, ich środowiska oraz elementarnych warunków decydujących o ich owocności, ze szczególnym uwzględnieniem pięciu celów rekolekcji. Następnie omówieni są uczestnicy rekolekcji: Duch Święty; dający wprowadzenia do modlitwy; nieprzyjaciół, czyli kusiciel; Kościół oraz rekolektant. Osobne rozważanie poświęcone jest środkom, z jakich Kardynał korzysta w rekolekcjach. W zakończeniu mowa jest o trzech owocach formacji duchowej.

Rozdziały drugi i trzeci zarysowują tematyczny komponent rekolekcji, który Martini dzieli na cztery elementy. W rozdziale drugim omówione są dwa pierwsze. Pierwszym blokiem

tematycznym jest pochodząca z *Ćwiczeń duchownych* św. Ignacego Loyoli zasada Fundamentu. Martini znajduje w niej pomoc w osadzeniu rekolekcji w chrześcijańskiej prawdzie o relacji Boga do człowieka. Wspieraniem są biblijne obrazy Boga, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki czterech Ewangelistów. Następnie ukazane są konkretne odpowiedzi człowieka na poznana w słowie prawdę o Bogu. W drugiej części tego rozdziału przedstawiono prawdę o człowieku oraz cel, do którego ma prowadzić formacja duchowa proponowana w rekolekcjach. By to osiągnąć, Martini wykorzystuje konkretne ćwiczenia ignacjańskie, które mają pomóc w rozpoznaniu grzechu rekolektanta. Omówione są biblijne obrazy grzechu, korzenie i okoliczności zła oraz skłonności ludzkiego serca. W końcowej części ukazany jest proces pojednania grzesznika z Bogiem.

Rozdział trzeci traktuje o dwóch kolejnych elementach w dynamice rekolekcji Jezuitów. Omawia tajemnice życia Jezusa, sugerowane do rozważenia rekolektantowi, który pojednał się z Bogiem. Dzięki tak ukierunkowanej modlitwie Martini proponuje konkretną pomoc w procesie poznania, pokochania i naśladowania Jezusa. W drugiej części rozdziału mowa jest o tajemnicach Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Jezusa. Dalej przedstawione są konkretne sposoby, z jakich korzysta Martini, by rekolekcyjne spotkanie z Tajemnicą Paschalną Jezusa było owocne dla uczestnika ćwiczeń duchowych. W zakończeniu omówiony jest punkt docelowy rekolekcji, czyli pogłębienie życia miłością.

Rozdział czwarty omawia źródła i środki formacji duchowej w rekolekcjach Kardynała. Źródłem jego formacji duchowej są sakramenty, ponieważ Bóg udziela się chrześcijaninowi w chrzcie, pokucie i Eucharystii. Dalej rozważanie skupia się na formacji w szkole słuchania słowa Bożego. Omówione są przeszkody, na jakie natrafia słowo Boże i przez co może ono pozostać bezowocne. Poza tym przedstawiona jest autorska metoda rozważania słowa Bożego *lectio divina*, z której Martini korzystał w rekolekcjach. W dalszej części rozdziału ukazane są: teologia modlitwy, pobożność maryjna i rady ewangeliczne. Następnie podjęty został temat typowo ignacjański, czyli sztuka rozeznawania duchów, będąca użytecznym środkiem formacji duchowej. Na zakończenie przedstawiono apostołstwo, które ma sprawdzić efekty przemiany rekolekcyjnej w codziennym przeżywaniu miłości do Jezusa i w świadectwie o miłości Boga w wiernym wypełnianiu obowiązków swego powołania.

Fr. Seweryn Wąsik S.J. STB STL

Category: Theology of the Spiritual Life

Summary of the doctoral thesis written under the guidance of

Prof. Fr. Stanisław Urbański PhD.

Subject: Christian Spiritual Formation in the retreats of card. Carlo Maria Martini

The subject of this research is an example of the post-conciliar renewal of the Church which was to come about through the power of the Word of God. Cardinal Carlo Maria Martini (1927-2012) designed and practiced spiritual formation directed towards every Christian, by basing it on a happy combination between God's Word and the Ignatian spirituality. On the one hand, he introduced the heritage of prayer based on the Word of God, but on the other, he made use of the long-held Ignatian tradition taken from *The Spiritual Exercises* (1548). His retreats became popular and effective in spiritual formation as a result of bringing these two components together. Martini made use of well-known traditional prayers of the Church but used them in a new way. In his opinion, it was necessary to change the format in which the Ignatian retreats were offered; their format had to successfully respond to the challenges a disciple of Jesus living at the turn of the 20th and 21st centuries had to battle against. For Martini these contemporary challenges included: secularization, a cult of subjectivism, negation of authority, consumerism, moral relativism and negation of the Church as well as ideological and religious attitudes which became obstacles to the receptiveness to the Word of God.

The work is made up of four chapters. The first chapter questions the nature of the retreats as a tool for spiritual formation. It clarifies the issues relating to the nature of the retreats, their context and the basic conditions which determine their fruitfulness, with special attention given to the five aims of the retreat. Next are discussed the participants of the retreat: the Holy Spirit, the director, the enemy or the tempter; the Church and the retreatant. There is a separate consideration of the resources the Cardinal uses in the retreats. The conclusion ends with a reflection on the three fruits of spiritual formation.

The second and third chapter sketch out the thematic content of the retreats, which Cardinal Martini divides into 4 sections. The first two are considered in the second chapter.

The first thematic block comes from *The Spiritual Exercises* of St. Ignatius of Loyola, also known as the principle of Foundation, which Martini finds helpful while placing the retreats in the context of the Christian truth about God's relationship to man. It is supported by biblical images of God with particular consideration of the four evangelists. This is followed by concrete responses from man to the revealed Word about God. The second part of this chapter presents the truth about man and his end, to which the spiritual formation of the retreats aims to lead. In order to attain it, Martini uses concrete Ignatian exercises that are to help reveal the sins of the retreatant. Discussed here are biblical images of sin, roots and circumstances of evil as well as inclinations of the heart. The final part shows the process of reconciliation between the sinner and God.

The third chapter deals with the next two elements in the dynamics of the Jesuit's retreat. It speaks about the mysteries in the life of Jesus which are suggested for meditation to the retreatant who has reconciled with God. Martini proposes this directed prayer as a way to know, love and follow Jesus. The second part of the chapter deals with the mysteries of the Passion, Death and Resurrection of Jesus. This is followed by concrete methods that Martini uses, to make the encounter with the Paschal Mystery of Jesus fruitful for the participant of the spiritual exercises. The conclusion considers the final end of the retreat, which is deepening life through love.

The fourth chapter talks about the sources and resources of spiritual formation used by the Cardinal in his retreats. The sources of his spiritual formation are the sacraments, because God gives Himself to the Christian in Baptism, Penance and the Eucharist. Further considerations are focused on the formation in the school of listening to the Word of God. Obstacles to the Word of God and the factors that might hinder spiritual growth are also considered in this chapter. Furthermore, the author's approach to *lectio divina*, used by Martini in the retreats, is also presented. The later part of the chapter looks at the theology of prayer, Marian devotion and the evangelical counsels. Followed by this is a typically Ignatian topic, the discernment of spirits which is a very useful tool for spiritual formation. The conclusion presents an apostolate as a way to test the effects of spiritual transformation: in the daily experience of one's love towards Jesus and in the testimony to God's love by the faithful living out of one's vocation.